

Світлана БУДИНКЕВИЧ,
старший викладач кафедри спортивних дисциплін та методики їх викладання
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич)
Наталія МАЦОЛА,
викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Україна, Дрогобич) anna.chepelyuk@mail.ru

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ВЗАЄМОДІЇ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ВОЛЕЙБОЛУ

У статті теоретично обґрунтовано проблеми формування культури взаємодії студентів факультету фізичного виховання засобами волейболу. Проаналізовано процес становлення й розвитку професійної взаємодії у студентів, проблеми і шляхи їх розв'язання. Розкрито основні чинники, що перешкоджають суттєвому росту рівня культури взаємодії.

Ключові слова: професійна підготовка, фізична культура, взаємодії.

Лім. 10.

Svitlana BUDYNKEVYCH,
Senior lecturer of sports disciplines and methods of teaching department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych)
Natalia MATSOLA,
lecturer of theory and methodology of physical education department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) anna.chepelyuk@mail.ru

FORMATION OF CULTURAL INTERACTION OF PHYSICAL EDUCATION STUDENTS BY MEANS OF VALLEYBALL

The article analyzes the process of formation and development of professional interaction with students identified as one of the main factors contributing to the education of cultural relations activities in favor of the teacher (trainer). It presents a kind of functional system in the area, which made the interaction process is not only by learning and improvement, but also morally-volitional qualities.

The basic factors that prevent substantial growth of culture of students dependent from generated value; lack of motivation; place of sport and physical culture in society.

The observations support the view of scientists that can educate not only the content of education, but also the organization of educational process. Culture Education students in the classroom interaction of volleyball is the organization of a joint training of students, characterized by: the presence of a collective cognitive task; exchange of information; mutual help and support during group interactions.

The task of training of a qualified professional who can not only in the future develop abilities, skills and knowledge, but arm with knowledge of the technology team building, team determines psychological and pedagogical competence.

Specialist of Physical Education and Sports should analyze, compare, using the experience of specialists correlate perspective, output and determine your «style» activities.

The article demonstrates the need for effective search of ways to solve problems that would significantly raise the level of professional training of future teachers of physical training (trainers) in the formation of cultural cooperation.

Будинкевич С., Мацола Н. Формування культури взаємодії студентів...

Key words: training, physical training, interaction.

Ref. 10.

Светлана БУДЫНКЕВИЧ,

старший преподаватель кафедры спортивных дисциплин и методики их преподавания Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч)

Наталья МАЦОЛА,

преподаватель кафедры теории и методики физического воспитания Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) anna.chepelyuk@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СТУДЕНТОВ ФАКУЛЬТЕТА ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СРЕДСТВАМИ ВОЛЕЙБОЛА

В статье теоретически обоснованы проблемы формирования культуры взаимодействия студентов факультета физического воспитания средствами волейбола. Проанализирован процесс становления и развития профессионального взаимодействия студентов, проблемы и пути их решения. Раскрыты основные факторы, препятствующие существенному росту уровня культуры взаимодействия.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, физическая культура, взаимодействие.

Лит. 10.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних освітніх завдань є формування особистості, це пов'язано з вимогами, які висуває суспільство. Важлива роль у виконанні цього завдання покладається на вчителя фізичної культури, який не тільки має володіти фаховими знаннями, вміннями і навичками, а й здатен творчо мислити та компетентно вирішувати нестандартні завдання [10].

В Україні в ускладнених соціально-економічних та культурних умовах однією з найбільш актуальних теоретичних і практичних проблем, є розв'язання взаємодії, яка багато в чому залежить від рівня розвитку, порядності, впевненості в собі, вміння поважати інших.

Як стверджують науковці одним із ефективних засобів що формують почуття гідності є заняття фізичною культурою та спортом, а саме – вміння нести відповідальність, дотримуватись слова, приймати рішення, вміти підтримувати та взаємодіяти з іншими, усвідомлювати власні дії, контролювати психічний стан та керувати ним, регулювати свою поведінку, виявляти співчуття. У результаті пошуку ефективних шляхів взаємодії викладача та студента, студентів між собою виникає протиріччя між необхідністю постійного професійного вдосконалення, створення умов для розвитку професійної майстерності й недостатністю використання ефективних технологій вузівської підготовки майбутніх фахівців [10].

Аналіз досліджень. Аналіз останніх досліджень свідчить, що в сучасній психолого-педагогічній літературі представлено чималий блок праць, присвячених проблемі взаємодії та спілкування загалом і професійного спілкування зокрема. Особливості спілкування в різних видах діяльності проаналізовані в працях (Л. Зінченко, В. Кан-Калика, А. Капської, А. Мудрика, Л. Савенкової та ін.) [2]. Загальні питання психології спілкування, його структури, функцій та видів розроблялися О. Бодальовим, О. Леон-

тєвим. Проблема формування культури спілкування особистості розкривається у дослідженнях О. Даниленко, Г. Чайки та ін. [3].

Враховуючи, що ефективність міжсуб'єктної взаємодії залежить від комунікативних здібностей суб'єктів, в літературі розробляється проблематика комунікативної компетентності (Т. Іванова, С. Козак, М. Лисіна, С. Макаренко, М. Станкін, В. Черевко). Приділяється увага виробленню комунікативних умінь (А. Москаленко), підвищенню комунікативної культури (І. Тимченко) [9].

Практика і наукові дослідження, що демонструють форми професійної підготовки, в тому числі і педагогічної, не завжди відповідають вимогам життя, а зміст професійно-педагогічної освіти не завжди є ефективними в конкретному соціумі. Починаючи свою професійну діяльність частина молодих фахівців з фізичної культури та спорту відчують складнощі у виконанні необхідних педагогічних функцій. Нерідко українськими вищими школами копіюється вітчизняний, або зарубіжний досвід, використовуються застарілі, або малопродуктивні форми системи безперервної освіти або підвищення кваліфікації кадрів [4].

В командних видах спорту необхідно сформувати навички культури взаємин. Специфіка виховання культури взаємин у спортивному середовищі полягає в тому, що воно включає розвиток знань і почуттів, вироблення культури поведінки, спілкування, навичок саморегуляції поведінки.

Однак, не зважаючи на існуючі дослідження про структурні компоненти команди є система взаємин відповідальної залежності, яка існує у вигляді певних, типових для команд способів поведінки його членів, які проявляються в ігрових ситуаціях, що вимагають відповідальності, певної вимогливості до всіх гравців, які об'єднані спільною діяльністю. У процесі взаємодії між гравцями виникають взаємини емоційно-психологічного характеру складові неформальної структури команди, структури особистих взаємин, які проявляються як в навчально-тренувальному процесі так і в ігровій діяльності [10].

Мета статті – проаналізувати стан проблеми формування культури взаємодії студентів факультету фізичного виховання засобами волейболу.

Виклад основного матеріалу. Розкриття мети передбачає проведення аналізу основних понять і перш за все основного поняття – «взаємодія». У словниках часто подається більш широке і досить розповсюджене тлумачення. «Взаємодія – процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їх взаємну обумовленість і взаємозв'язок» [8].

Інше тлумачення взаємодії подає В. Москаленко, згідно з яким у широкому сенсі вона як «універсальна властивість всього існуючого світу речей і явищ в їх взаємній зміні, впливові одного на інші. В суспільстві взаємодія – це система зв'язків між індивідами, соціальними групами, сукупність всіх соціальних відносин» [5].

В контексті спільної діяльності дає визначення взаємодії Л. Орбан-Лембрик, а саме: «Взаємодія – це взаємозалежний обмін діями, організація людьми взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності» [6]. Йдеться про те, що люди обмінюються не тільки інформацією, а й різними діями. Ці дії забезпечують планування спільної діяльності, її координацію і розподіл функцій.

Таким чином, взаємодія розглядається більшістю науковців як систематичне, стійке виконання дій суб'єктами, спрямованих на досягнення спільної мети у спільній діяльності. Оскільки досягнення мети у спільній діяльності не можливе без спілкування, то й взаємодія передбачає обов'язковий зворотній зв'язок між

Будинкевич С., Мапола Н. Формування культури взаємодії студентів...

суб'єктами, їх взаємний вплив та взаємообумовленість, тобто йдеться про комунікативну взаємодію. Взаємодія завжди виникає за умови наявності спільної основи та регламентується визначеними умовами конкретної ситуації. Міжсуб'єктна взаємодія розглядається в літературі як різновид міжособистісної взаємодії та як акт спілкування один на один. В першому розумінні вона визначається як взаємозв'язок між людьми, який суб'єктивно переживається та об'єктивно виявляється через характер і способи взаємних впливів в процесі спільної діяльності та спілкування [6].

В якості однієї із сторін спілкування особистості вона трактується як здійснювана знаковими засобами взаємодія суб'єктів, зумовлена потребами спільної діяльності і спрямована на значиму зміну в стані, поведінці та особистісно-смыслових утвореннях партнера (А. Петровський, В. Шапарь) [6]. В даному контексті міжсуб'єктна взаємодія соціального працівника виступає ключовим поняттям його професійної діяльності, адже саме посередництвом взаємодії або інтеракції він отримує можливість здійснювати формуючі впливи на клієнта з метою його адаптації та соціалізації. Виходячи з цього, культура міжсуб'єктної взаємодії соціального працівника репрезентує насамперед особистісну та професійну характеристику фахівця.

Це визначає розвиток і характеризує, наскільки студент сформувався як особистість, як командний гравець, та майбутній фахівець своєї справи. Розкриття взаємодії особистостей націлених на досягнення високих результатів (ігрова діяльність на майданчику), розвиток творчого потенціалу найбільш активно відбувається у професійній діяльності. Основним завданням майбутніх фахівців фізичного виховання є не лише здобуття знань, вдосконалення умінь і навичок особисто, а й набуття вмінь сформувати ті чи інші знання, уміння і навички у своїх учнів чи студентів.

Важливим етапом у нашому дослідженні є визначення комплексу факторів виховання культури взаємин в команді і формування особистості. Майбутня професія вчителів фізичного виховання, тренерів передбачає функціонування виховних систем і породження ними процесу виховання, в тому числі і культури взаємодії, забезпечується трьома чинниками:

- 1) діяльністю студентів (навчання, вдосконалення, ігрова діяльність, спілкування в команді);
- 2) діяльністю педагогів (викладання, педагогічне спілкування, педагогічне керівництво різноманітними видами діяльності);
- 3) виховання колективом (командою), (об'єктом вивчення якої є взаємодії в динаміці самоактуалізації творчого потенціалу, саморозвитку, самовдосконалення, самовизначення індивідуально і в команді на коефіцієнт корисної дії).

Тому, важливою вимогою до особистості фахівця фізичного виховання є здатність до творчості, професійна мобільність, до постійного професійного саморозвитку і самовдосконалення.

У волейболі велике значення мають біометричні параметри, але не меншу, якщо не більшу відіграють характер, вміння працювати, а також взаємодія гравців на полі та за її межами. Найбільший талант людини є працьовитість і віра в досягнення найвищих результатів як свідчення закономірного феномену. Нерідко неготовність чути критику «обдарованих» не дозволяє їм реалізуватись і досягнути вершини майстерності. Командні взаємодії відіграють важливу роль у досягненні кінцевого результату, адже помилка попереднього може бути виправлена наступним гравцем, і навпаки віртуозна гра одного не принесе результату якщо не «допрацюють» інші.

Отже, об'єктом досліджень є особистість, яка прогресивно розвивається, самореалізується в ігровій діяльності, і визначає злагодженість взаємодії гравців.

Предметом є закономірності, механізми, умови і фактори, які сприяють високим професійним досягненням в роботі цілої команди. В роботі команди з волейболу для досягнення перемоги над суперником – важливими чинниками виступають не лише механізми майстерного виконання техніко-тактичних дій, але немаловажними умовами в досягненні результату мають узгодженість, взаєморозуміння, відчуття партнера, довіра і відповідальність, якщо усі ці складові поєднуються в єдиний механізм гравці отримують неабиякий «драйв» від своєї загальної роботи (глядачі захоплення, насолоду від поєдинку) – і саме дані фактори сприятимуть формуванню культури взаємодії гравців.

Розвиток інноваційних технологій призвів до того, що молодь має проблеми із живим спілкуванням, а саме висловлювати свої думки, контролювати свої емоції, бути справжніми, щирими без фальші, гідно оцінювати суперника і цінити партнерів, вміти знаходити взаємопорозуміння у колективі [9]. Саме взаємодії відчуття партнерів на майданчику і в свою чергу відчуття гри свідчитимуть про високу майстерність.

В команді вагомим є функціональне самовизначення – це найважливіша складова розвитку особистості і обов'язкова умова самореалізації. У більшості гравців характерні необ'єктивні погляди щодо ігрової діяльності, а також існують проблеми, пов'язані з визначенням і оцінкою своєї перспективи в команді, усвідомлення необхідності у певній діяльності (наприклад робота над захистом), адже результативне (ефектне) завершення виконання атаки безпосередньо залежить від узгоджених дій усієї команди (прийому, передачі, відволікаючих дій гравців). Тому усвідомлення і робота на користь кінцевого результату усієї команди і буде відповідальним чинником у професійному рості гравця [4].

У студентських командах нерідко обставини складаються так, що приходиться змінювати амплу (на позиції якій він був у дитячих командах), із врахуванням індивідуальних особистісних можливостей відповідно до вже існуючого складу команди. Необхідно зазначити основні протиріччя, які як правило існують між вимогами до гравця його особистим баченням та бажанням, а також рівнем його підготовленості, самовизначення і самореалізації в команді.

Проблема формування культури взаємодії студентів залежить:

1. Сформованих цінностей (духовні і матеріальні), якщо переважають перші це один із сторін до занять командними видами.
2. Визначити мотивацію для занять, самовіддача загальній діяльності.
3. Суспільна думка про заняття спортом, місце особистості.

Для створення професійної системи організації особистості гравця нами визначено ряд чинників формування якостей, та професійних знань вмінь та навичок:

- оцінка можливості особистісно-орієнтованого підходу гравців до вибору індивідуального амплу та корисної роботи на результат команди;
- формування вмінь та навичок до професійної орієнтації гравців в конкретній команді;
- мотивація до аналізу самооцінки та самоаналізу ігрової та навчально-тренувальної діяльності.

Для досягнення успіху у командній діяльності на нашу думку важливим фактором, що визначає самовизначення і самовіддачу є відсутність мотивація до самостійного самовдосконалення та зростання професійної майстерності студента, оскільки потребує матеріальних затрат, трата особистого часу, моральну відповідальність нато-

Будинкевич С., Мапола Н. Формування культури взаємолії студентів...

мість вимоги швидкого результату та критичної оцінки. Молоде покоління потребує особливої мотивації яка б змусило студентів, загалом молодь, самовдосконалюватись та розвиватись особистісно (фізично та розумово), оскільки на сьогоднішній день значущість матеріальних цінностей значно вища від духовних [3].

Важливою умовою для успішного ведення гри є виховання якісних гравців у виконанні обов'язків своїх амплуа – а саме гравців, які у відповідальний момент можуть взяти на себе відповідальність наприклад: у блоці (проти сильного нападника суперника), у прийомі (складних м'ячів та точним доведенням на розігруючого), атакуючого (який навіть у не зовсім зручній позиції зможуть досягнути успіху у завершені атаки) і звичайно дій розігруючого (вміння максимально використати та вивести на вигідну позицію нападників для результативного завершення атаки із самих незручних та нестандартних позицій). Виховання лідера – гравця який у відповідальний момент можуть завести переломити хід подій та спрямувати гравців у вірному напрямку [2].

У зв'язку з цим підвищується значення кваліфікованих фахівців для підготовки конкурентоздатних гравців. Формування команди дуже складна праця яка вимагає чималої роботи як тренерсько-викладацького складу так і особистого бажання та роботи кожного конкретного гравця. Саме сильна особистість знаходить сили та можливості навіть після низки поразок робити правильні висновки, враховувати недоліки і працювати не покладаючи рук не жаліючи ні себе ні підопічних і в той же час знаходячи слова підтримки та мотивацію до вдосконалення кожного конкретного гравця [9].

Науковець А. Маркова у своїх роботах аналізуючи особистісні характеристики людини, що необхідні для успішного виконання педагогічної діяльності, виділяє декілька видів професійної компетентності, наявність яких вказує на зрілість людини в професійній діяльності:

- спеціальна компетентність – володіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток;
- соціальна компетентність – вміння здійснювати професійну діяльність на рівні співпраці, а також нести соціальну відповідальність за результати своєї праці;
- особистісна компетентність – володіння способами особистісного самовираження і саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості;
- індивідуальна компетентність – володіння способами самореалізації та розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до особистісно-професійного росту, самоорганізації та самореабілітації;
- компетентність вчителя в галузі професії [4].

Важливим етапом в становленні професійної майстерності фахівця є період навчання у вищому навчальному закладі. На її думку, однією зі сторін формування професіоналізму педагога є компетентність в педагогічній діяльності. Саме в університеті студент отримує чітке уявлення про сутність праці вчителя, тренера, про вимоги до особистості вчителя, про специфічні умови його праці. В цей період відбувається накопичення системи знань і вмінь, які можуть стати фундаментом для подальшого самовдосконалення [4].

Завдяки обміркованому навчанню студенти на заняттях звикають думати, аналізувати, оцінювати, створювати. А це все є значним внеском у підготовку студентів до майбутньої самостійної професійної діяльності, і велика роль тут належить викладачів вищих навчальних закладів.

Учитель-професіонал – це фахівець, який оволодів високим рівнем професійної діяльності, який свідомо змінюється і розвивається в процесі праці, який робить свій

індивідуальний творчий внесок у професію. А головним фактором досягнення професіоналізму вчителя є процес самовдосконалення [3].

Важливим етапом у нашому дослідженні є визначення комплексу факторів виховання культури взаємодії. Під факторами зазвичай розуміються причини, рушійні сили певного процесу. Саме виховання, поряд зі спадковістю і середовищем, є чинником формування особистості.

Умовно прийнято виділяти три рівня розвитку взаємин:

- низький (вибірковий характер прояву культури, тобто взаємини до товаришів поєднуються особистими симпатіями і дружбою);

- середній (ситуативний характер прояву культури, зростання потреби ставитися до однокласників з повагою не тільки з особистих симпатій, але і виходячи з інтересів колективу);

- високий (систематичний характер прояву культури, взаємини стають способом вираження внутрішньої моральної потреби), причому найважливішою характеристикою, що визначає ці рівні і ефективність впливу на виховання взаємин особистості, є їх культура [1].

Висновки. Аналізуючи процес становлення й розвитку професійної взаємодії у студентів, виявлено в якості одного з головних факторів, що сприяють вихованню культури взаємин, виступає діяльність викладача (тренера). Виховання культури взаємодії студентів на заняттях волейболу відбувається при організації навчання як спільної діяльності студентів, яка характеризується: наявністю колективного пізнавального завдання; обміном інформацією; взаємною допомогою і підтримкою при групових взаємодіях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бодалев А. А. Личность и общение : Избр. тр. / А. А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1978. – 272 с.
2. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом. Навчально-методичний посібник / А. Й. Капська, Л. В. Долинська, О. Г. Карпенко, В. С. Филіпчук ; За ред. А. Й. Капської. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – 87 с.
3. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психология / Б. Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 444 с.
4. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М., 1996. – 308 с.
5. Мачуська І. М. Формування культури міжособистісного спілкування старшокласників у їх підготовці до сімейного життя : дис... канд. пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка / І. М. Мачуська. – К., 2004. – 200 с.
6. Орбан-Лембрик Л. Соціальна психологія : посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвида, 2003. – 448 с.
7. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
8. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів / Під керівництвом В. Б. Шапаря. – Х. : Прапор, 2009. – 672 с.
9. Психология педагогического взаимодействия / Под ред. Я. Л. Коломинского. – СПб. : Речь, 2007. – 239 с.
10. Сила Т. І. Соціально-психологічні особливості професійної інтеракції у соціальній роботі : автореф. ... канд. психол. наук : 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи / Тетяна Іванівна Сила. – Київ, 2007. – 24 с.

REFERENCES

1. Bodalev A. A. Lychnost y obshchene : Yzbr. tr. / A. A. Bodalev. – M. : Pedahohyka, 1978. – 272 s.
2. Komunikativna profesiina kompetentnist yak umova vzaiemodii sotsialnoho pratsivnyka z kliientom. Navchalno-metodychnyi posibnyk / A. Y. Kapska, L. V. Dolynska, O. H. Karpenko, V. S. Fylypchuk ; Za red. A. I. Kapskoi. – K. : NPU im. M. P. Drahomanova, 2003. – 87 s.

Будинкевич С., Мапола Н. Формування культури взаємодії студентів...

3. Lomov B. F. Metodolohycheskye y teoreticheskye problemy psykholohyia / B. F. Lomov. – M. : Nauka, 1984. – 444 s.
4. Markova A. K. Psykholohyia professyonalizma / A. K. Markova. – M., 1996. – 308 s.
5. Machuska I. M. Formuvannia kultury mizhosobystisnoho spilkuvannia starshoklasnykiv u yikh pidhotovtsi do simeinoho zhyttia : dys... kand. ped. Nauk : 13.00.05 – sotsialna pedahohika / I. M. Machuska. – K., 2004. – 200 s.
6. Orban-Lembryk L. Sotsialna psykholohiia : posibnyk / L. E. Orban-Lembryk. – K. : Akademvyda, 2003. – 448 s.
7. Psykholohyia. Slovar / Pod obshch. red. A. V. Petrovskoho, M. H. Yaroshevskoho. – 2-e yzd., yspr. y dop. – M. : Polytyzdat, 1990. – 494 s.
8. Psykholohichni tlumachnyi slovnyk naisuchasnishykh terminiv / Pid kerivnytstvom V. B. Shaparia. – Kh. : Prapor, 2009. – 672 s.
9. Psykholohyia pedahohycheskoho vzaymodeistvyia / [pod red. Ya. L. Kolomynskoho]. – SPb. : Rech, 2007. – 239 s.
10. Syta T. I. Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti profesiinoi interaktsii u sotsialnii roboti : avtoref. ... kand. psykol. nauk : 19.00.05 – sotsialna psykholohiia, psykholohiia sotsialnoi roboty / Tetiana Ivanivna Syta. – Kyiv, 2007. – 24 s.

Статтю подано до редакції 10.03.2016 р.